

Δ. Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΟΥΡΟΥ

Καθηγητοῦ τῆς Μουσικῆς
εἰς τὴν Ριζάρειον Ἐκκλησιαστικὴν Σχολὴν *Θεωρία τῆς μουσικῆς*

ΟΙ ΔΙΔΑΞΑΝΤΕΣ ΜΟΥΣΙΚΗΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ Ρ.Ε.Σ.

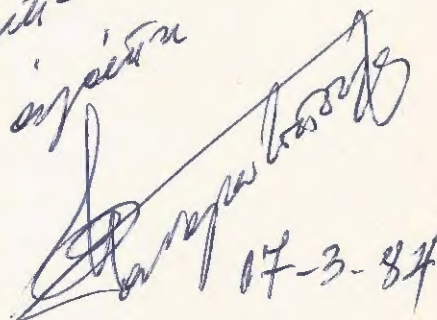
1844 - 1980

ΑΘΗΝΑΙ 1982

Δ. Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΟΥΡΟΥ

Καθηγητοῦ τῆς Μουσικῆς
εἰς τὴν Ριζάρειον Ἐκκλησιαστικὴν Σχολήν

Τιμητικὴ προσφορά
στὸν κ. Π. Παπαδόπουλο
Μετ' ἀγαπῶν

17-3-84

ΟΙ ΔΙΔΑΞΑΝΤΕΣ ΜΟΥΣΙΚΗΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ Ρ.Ε.Σ.

1844 - 1980

ΑΘΗΝΑΙ 1982

ΟΙ ΔΙΔΑΞΑΝΤΕΣ ΜΟΥΣΙΚΗΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ Ρ. Ε. Σ.

1844 - 1980

Ἐπὶ δεκαοκταετίαν διδάσκων εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ τὴν Βυζ. Μουσικὴν καὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐκδοθέντος ἤδη Α' τόμου τῆς «Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Παιδείας» (Ἀθῆναι 1978), περιοδικοῦ συγγράμματος τῆς Ρ.Ε.Σ, εἰς τὸ ὁποῖον ἀντικατοπτρίζεται ἡ καθόλου δραστηριότης αὐτῆς καὶ ἀναπτύσσονται θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Παιδείας, ἡσθάνθην ἱερὰν ὑποχρέωσιν νὰ συλλέξω στοιχεῖα καὶ πληροφορίας καὶ ἀμυδρῶς νὰ σκιαγραφήσω, ὅση μοι δύναμις, τοὺς διδάξαντας τὴν Βυζαντινὴν Μουσικὴν ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Ρ.Ε.Σ., μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ἀποτίων τοιουτοτρόπως φόρον τιμῆς εἰς τοὺς προκατόχους μου, ἰδίᾳ εἰς τοὺς πρώτους διδάξαντας εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. κατὰ τὸ νέον μουσικὸν γραφικὸν σύστημα τῶν τριῶν διδασκάλων Γρηγορίου, Χουρμουζίου καὶ Χρυσάνθου, τῶν ὁποίων τὰ πολύσεπτα ὀνόματα δι' ἔγκωμίων γεραίρονται καὶ ἀνευφημοῦνται ὥς διασώσαντα τὸ ἱερὸν τῶν Πατέρων ἡμῶν κειμήλιον, τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τῆς Ρ.Ε.Σ. (1844) ἤρχισε νὰ διαδίδεται ἡ Βυζ. Μουσικὴ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ πρῶτα βήματα ἀναπτύξεως τοῦ νέου πνευματικοῦ ἡμῶν βίου καὶ μάλιστα ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας, δεδομένου ὅτι ὁ ἐκ δυσμῶν πολιτισμός, εἰσρέων δίκην χειμάρρου, ἤρχισε νὰ μολύνῃ εὐγενεῖς κληρονομίας τοῦ Γένους.

Πολλοὶ μουσικοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἰς τὴν ἐσπερίαν παροικήσαντες,

ἀπεπειράθησαν νὰ διαρρυθμίσουν τὴν Βυζ. Μουσικὴν, ὅπως :

1) **Ὁ Γεώργιος Λέσβιος.** Οὗτος ἐπεχείρησε τὴν ἀπλοποίησιν τῆς Βυζ. Μουσικῆς σημειογραφίας (1818). Τὸ σύστημά του παραδεχθεῖσα ἡ Κυβέρνησις Καποδιστρίου ἱδρυσε Μουσικὴν Σχολὴν ἐν Αἰγίνῃ καὶ δι' ἐπισήμων διαταγμάτων καθώριζε τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν διδασκαλίαν, τὰς σπουδὰς καὶ τὴν μισθοδοσίαν τοῦ διδάσκοντος. Τὸ Λέσβιον αὐτὸ σύστημα ἀπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας δι' ἐγκυκλίου τὸ ἔτος 1846.

2) **Ὁ Ἰωάννης Χατζῆ Νικολάου Χαβιαρᾶς.** Χῖος τὴν καταγωγὴν, πρωτοψάλτης τῆς ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ Καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν, πρῶτος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐπεχείρησε νὰ τονίσῃ διὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἀρμονικοὺς ἐκκλ. ὕμνους. Τῇ βοηθείᾳ τοῦ B. Randhartinger ἔγραψεν ἐκκλ. ὕμνους δι' ἀνδρικοπαιδικὸν χορὸν καὶ τὸ 1844 παρουσιάσθη διὰ πρώτην φορὰν ἡ τοιαύτη μεταρρύθμισις.

3) **Ὁ Ἀνθιμος Νικολαΐδης.** Ἱεροδιάκονος — διὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἴδωμεν κατωτέρω — μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Gottfried Prayer ἐξέδωσε τὸ 1845 ἐν Βιέννῃ διαφόρους ἀρμονικοὺς ἐκκλ. ὕμνους.

Τὸ 1836, τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, παρόντος τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, ἐγένετο ἀπόπειρα εἰσαγωγῆς τῆς τετραφώνου μουσικῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Αὐταὶ αἱ τάσεις διαρρυθμίσεως τῆς Βυζ. Μουσικῆς ὑπῆρχον τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰδικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου οἱ ὀλίγοι Ἀθηναῖοι κατὰ φύκουν πέριξ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἡ μουσικὴ ἀνάπτυξις ἦτο ὑποτυπώδης. Ἐπεκράτει ἀκόμη ὁ βαρὺς, μακρόσυρτος καὶ ἀποχαυνωτικὸς «ἀ μ α ν ἔ ς» τοῦ τούρκου δυνάστου. Εἰς τὸν ἄχαριν καὶ ἄκομψον ἤχόν του ἐτονίζοντο τὰ ἐλάχιστα πρῶτα τραγούδια τοῦ ἐλευθέρου πλέον ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Λόγιοι, ποιηταί, μουσικοί, συνέρρεον εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκ πάσης παροικίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, κατὰ τὰ πρῶτα τριάκοντα ἔτη τοῦ ἐλευθέρου βίου. Πραγματικὴ πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις.

Εἰς τὸ Ἰάσιον ἱδρύθη τὸ ἔτος 1816 Μουσικὴ Σχολή, εἰς τὸ Βουκουρέστιον καὶ τὴν Ὀδησὸν τὸ 1818 ἐπίσης. Τὸ 1837, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος, ἱδρύθη ἡ Ψαλτικὴ Σχολή καὶ ὀλίγον βραδύτερον ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ περιελήφθη εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τοῦ Διδασκαλείου.

Ὑπὸ τοιαύτας μουσικὰς συνθήκας ἤρχισεν εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. νὰ διδάσκεται ὑποτυπώδως ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ.

Διὰ τοὺς πρώτους διδάξαντας δὲν ἠδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν παρὰ ἐλάχιστα στοιχεῖα.

Οἱ περισσότεροι τῶν ἀποφοίτων τῆς Ρ.Ε.Σ. εἰς τὰς μαθητικάς των ἀναμνήσεις ἀναφέρουν μὲ δέος καὶ σεβασμὸν τὰ ὀνόματα τῶν διδασκάλων των, ὡς πηγῶν ζωηρᾶς μορφωτικῆς, μουσικῆς, φιλολογικῆς, πατριωτικῆς, θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἐπιδράσεως. Ἀναφέρουν ἐπίσης ὅτι παραμένει ἀνεξίτηλος εἰς τὰ ὧτά των ἡ θεία ψαλμωδία εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν τῆς Σχολῆς, ὁ ὁποῖος εἶδε λαμπρὰς ἡμέρας δόξης. Προσεποῖει μεγάλην τιμὴν ὁ εἰς τὸν Ναὸν αὐτὸν ἐκκλησιασμός, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκκλησιάζετο ἡ πνευματικὴ καὶ κοσμικὴ ἀριστοκρατία τῶν Ἀθηναίων τῆς ὥραίας ἐκείνης ἐποχῆς.

Ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Ρ.Ε.Σ. ἐδίδαξαν τὴν Βυζ. Μουσικὴν οἱ :

Μερσιάδης Ἰωακείμ. Ἱερομόναχος, οἰκονόμος τῆς Σχολῆς. Ἐδίδαξε μουσικὴν καὶ ἕτερα μαθήματα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1844-1846.

Ὀλύμπιος Ἀνθίμος Ἱερομόναχος, οἰκονόμος τῆς Σχολῆς. Ἐδίδαξε Βυζ. Μουσικὴν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1844-1852. Εἶχε σπουδάσει εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης. Ἦτο καλλίφωνος καὶ ἐγκρατὴς τῆς Βυζ. Μουσικῆς. Ἐγραψε καὶ σύγγραμμα περὶ αὐτῆς, τὸ ὁποῖον δυστυχῶς δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τῆς Ρ.Ε.Σ., τὴν 25 Δεκεμβρίου 1852, καὶ τὴν 26 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας. Ἀπεβίωσε τὴν 2 Ἀπριλίου 1881. Ἐδῶρσεν εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν Παναγίας Τατάρνης (Εὐρυτανίας) τὴν βιβλιοθήκην του ἐξ 600 περίπου τόμων ἱστορικῶν, φιλοσοφικῶν, θεολογικῶν καὶ ἄλλων συγγραμμάτων.

Μοσχάτος Ἀντώνιος. Εἷς ἐκ τῶν πρώτων 10 ἐγγραφέντων μαθητῶν τὴν 15 Μαΐου 1844. Ἐκ Τήνου καταγόμενος ἀπεφοίτησε τῆς Ρ.Ε.Σ. τὸ ἔτος 1848 καὶ διετέλεσε μετέπειτα Καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Γυμνασίου ἐκπαιδευθεὶς εἰς Γερμανίαν. Ἐδίδαξε μέχρι τοῦ ἔτους 1849 Μουσικὴν, Ἰχνογραφίαν καὶ Καλλιγραφίαν.

Καλαγάνης Γρηγόριος. Ἀρχιμανδρίτης, ἐξ Ἀγιάσσου Λέσβου. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη εἰς τὴν γενέτειράν του. Νεώτατος μετέβη εἰς Κων/πολιν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του. Ἐκεῖ ἐφοίτησεν εἰς τὴν περίφημον Γ' Πατριαρχικὴν Μουσικὴν Σχολήν¹ καὶ ἐξέμαθε τὴν Βυζ. Μουσικὴν, ἐπιδοθεὶς μετὰ ζήλου εἰς τὴν μελέτην αὐτῆς.

1. Ἰδρῆθη τὸ ἔτος 1815 καὶ διελύθη τὸ 1821. Ἐδίδαξαν εἰς αὐτὴν οἱ τρεῖς ἐφευρέται τοῦ νέου μουσικοῦ γραφικοῦ συστήματος. Τὸ πρακτικὸν μέρος ἐδίδαξαν ὁ Γρηγόριος Λαμπαδάριος καὶ ὁ Χουρμούζιος, χαρτοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, τὸ δὲ θεωρητικὸν ὁ Ἀρχιμανδρίτης Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων, ὁ μετέπειτα Μητροπολίτης Προύσης.

Πανθομολογουμένως ἡ εἰρημένη Σχολὴ ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Γένος. Ἐλειτούργησεν εὐδοκίμωτα ἐπὶ ἐξατίαν, πλουσίους καρποὺς ἀποδώσασα.

Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς ἐν Κων/πόλει καὶ ἐχειροθετήθη ἀργότερον εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν.

Ἐκ Κων/πόλεως μετέβη εἰς Μόναχον καὶ ἔπειτα εἰς Βιέννην, ὅπου ἐκπαιδεύσεν ἱερεὺς τοῦ Ἱ. Ναοῦ τῆς ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς κοινότητος, διδάξας εὐδοκίμως καὶ τὴν Βυζ. Μουσικὴν ἐν τῇ αὐτόθι μουσικῇ Σχολῇ, συμπληρώσας καὶ τὰς σπουδὰς του.

Εἰς τὴν Βιέννην ἐδημοσίευσεν κατὰ μετάφρασιν ἐκ τῆς Γερμανικῆς τὸ σύγγραμμα «Ἀπάνθισμα τῶν ἱερῶν γραφῶν» (Βιέννη 1819). Τοῦτο ἐξεδόθη τὸ τρίτον εἰς τόμους τρεῖς ἐν Ἀθήναις τὸ ἔτος 1865 καὶ ἐδιδάσκετο τότε καὶ εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ.

Ἐκ Βιέννης μετὰ τινα ἔτη ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα του Ἀγιάσσον, ἔχων κατὰ νοὺν νὰ ἰδρῦσιν φιλανθρωπικὰ καταστήματα πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πασχόντων. Ἡ προσπάθειά του αὐτὴ προσέκρουσεν εἰς τὰς παραλόγους ἀπαιτήσεις τῶν δημογερόντων καὶ ἔνεκα τούτου ἐγκατέλειπε τὴν Ἀγιάσσον καὶ ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τὸ 1850 διὰ Β. Διατάγματος, προτάσει τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ρ.Ε.Σ., διορίσθη Διευθυντὴς αὐτῆς καὶ ἐδίδαξε καὶ τὴν Βυζ. Μουσικὴν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1850-1852.

Τὴν 22 Αὐγούστου 1852 ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ὑποχρεωμένον νὰ παραιτηθῇ λόγῳ θλιβερῶν ἐπεισοδίων τῶν μαθητῶν, ἔξωθεν ἐσκεμμένως ὑποκινουμένων.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Γρ. Καλαγάνη πρὸς τὴν Σχολὴν καὶ μετὰ τὸ ἐπεισόδιον, ἐκ τοῦ ὁποίου πολλὰς πικρίας ἐποτίσθη, παρέμεινεν ἀμείωτος καὶ δὲν ἀπεγοητεύθη ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ ἐνισχύῃ τὸ ἔργον τῆς Σχολῆς. Ἐνδείξεις τῆς εἰλικρινοῦς καὶ βαθείας πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς Σχολῆς ἐκτιμήσεως ὑπῆρξεν ἡ διαθήκη του, εἰς τὴν ὁποίαν ὀρίζονται τὰ ἑξῆς :

«Α' Ἐστω μοι κληρονόμος ἡ Ἐκκλ. Ριζάρειος Σχολὴ τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν τῆς ἰδρύσεως τῆς ὁποίας βαθέως ἐκτιμῶ, εὐχόμενος τὴν ἐκπαιδεύσιν τοῦ κλήρου.

Β' ..... Γ' ..... Δ' ..... Ε' ..... ΣΤ' .... Ζ' .....

Συνετέλεσε διὰ τῶν μαθητῶν τῆς νὰ κατασκευασθοῦν ἐν Κων/πόλει τυπογραφικοὶ μουσικοὶ χαρακτῆρες καὶ οὕτως ἀπηλλάγησαν οἱ κατόπιν μουσικοὶ τοῦ κόπου τῆς ἀντιγραφῆς.

Οἱ ἐκ τῆς Σχολῆς ταύτης ἐξεληθόντες ἱκανώτατοι μουσικοὶ διεσπάρησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ εἰς διαφόρους Ἑλληνικὰς παροικίας. Ἰδρυσαν μουσικὰς Σχολὰς καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς Ἐκκλ. μουσικῆς.

Ἡ ἐν τῇ Σχολῇ διδασκαλία ἦτο διετής, οἱ δὲ τελειόφοιτοι ἐλάμβανον δίπλωμα διδασκάλου τῆς μουσικῆς.

Η' Ἡ εἰρημένη Σχολή θέλει προσκαλεῖ ἐκ τῆς πατρίδος μου δύο νέους, ἵνα σπουδάσωσι τὰ ἐν αὐτῇ διδασκόμενα μαθήματα, διανύοντες τὸν πρὸς τοῦτο ὠρισμένον χρόνον· μετὰ τὴν ἔξοδον αὐτῶν θέλει προσκαλεῖ δύο ἄλλους καὶ οὕτως ἐφεξῆς».

Οὕτω δαπάναις τοῦ κληροδοτήματος πλείστοι πτωχοί, ἐκ τῶν ἀρίστων, εὐφυεστέρων καὶ ἠθικωτέρων νέων ἐξ Ἀγιάσσου, μορφωθέντες ἐγκυκλοπαιδικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἐξήλθον μετὰ πενταετῇ φοίτησιν εἴτε ὡς διδάσκαλοι, εἴτε ὡς ἱερεῖς, εἴτε καὶ ὡς ἐπιστήμονες μεταλαμπαδεύσαντες τὰ φῶτα εἰς Ἀγιάσσον ἢ ἄλλαχοῦ, καταστάντες οὕτω πολύτιμοι ὑπηρέται τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πατρίδος. Ἀπέθανε τὸ ἔτος 1872.

Κηρύκου Κων/νος. Ἐδίδαξε μουσικὴν εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. ἀπὸ τοῦ ἔτους 1853-1857. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν Γ' Πατριαρχικὴν Μουσικὴν Σχολήν. Ἐπὶ 40ετίαν ἔψαλλεν εἰς διάφορα μέρη. Ἐπὶ Καποδιστρίου ἐδίδαξε τὴν μουσικὴν εἰς Ναύπλιον, εἴτα εἰς Σύρον καὶ ἀκολούθως εἰς Ἀθήνας. Διετέλεσε Καθηγητὴς τῆς μουσικῆς καὶ ἐν τῇ Διδασκαλείῳ Ἀθηνῶν.

Νικολαΐδης Ἀνθιμος. Ἱεροδιάκονος. Ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1857-1860. Ἐγεννήθη ἐν Γανοχώρῳ, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πιερίας. Ἐγκρατὴς τῆς Βυζ. Μουσικῆς ἐξέμαθεν αὐτήν, εἰς τὴν ἐν Κων/πόλει Γ' Πατριαρχικὴν Σχολήν, καὶ ἐν μέρει τὴν Εὐρωπαϊκὴν.

Προσκληθεὶς ἐκ Κων/πόλεως τὸ ἔτος 1818 εἰς Ὀδησσὸν ἐδίδαξε τὴν Βυζ. Μουσικὴν εἰς τὴν ἐκεῖ ἀρτισύστατον Μουσικὴν Σχολήν. Μετέπειτα ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Βιέννην, ἔνθα διηύθυνε τὸν μουσικὸν χορὸν τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου.

Ἀκολουθήσας τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰωάννου Χατζῆ Νικολάου Χαβιαρᾷ μετέγραψεν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν τὰς ἐκκλησιαστικὰς μελωδίας καὶ συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ Γερμανοῦ μουσικοδιδασκάλου τῆς Βιέννης Gottfried Prayer, διὰ τὴν ἁρμονικὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν, ἐξέδωκε τρίτομον ἀνθολογίαν μουσικὴν «Ὑμνοὶ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» διὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς παρασημαντικῆς.

Εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς τριτόμου αὐτῆς ἀνθολογίας του γράφει: «ἔξετέλεσα ἔργον θεοφιλὲς καὶ ὠφέλιμον εἰς τὸ γένος μου, δι' ὃπερ καὶ ἐμόχθησα χρόνους πολλοὺς καὶ πολλὰ χρήματα ἐδαπάνησα» καὶ «ἡ λεπτὴ οὐσία τοῦ βαλάντιου μου ἐξεκενώθη εἰς δαπάνας ἔργων καὶ ἀγώνων τῆς ἐκκλ. μουσικῆς μας καὶ ἐπέκειτο παρὰ μικρὸν κίνδυνος ἀνατροπῆς τραπέζης» καὶ «ἐψάλλομεν δημοσίᾳ πληθοῦσῃ τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τὰ ᾠσματα τῆς θείας Λειτουργίας ἡμῶν εἰς μέλος τετράφωνον μὲν καὶ θελκτικόν, πνέοι

δὲ ὅλως δι' ὅλου πνεῦμα πάτριον, καὶ ἐμφαῖνον τὸν ἀρχέτυπον τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας χαρακτηῖρα σῶον καὶ ἀνέγκριον».

Τὸ Α' Μέρος ἐξεδόθη τὴν 24-9-1845 καὶ περιέχει ὕμνους τῆς Θείας Λειτουργίας.

Τὸ Β' Μέρος ἐξεδόθη τὴν 30-1-1847 καὶ περιέχει Ἀπολυτίκια καὶ Κοντάκια Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν, Ἀπολυτίκια ἑορταζομένων Ἀγίων, Εἰσοδικά, καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ.

Τὸ Γ' Μέρος ἐξεδόθη τὴν 2-10-1847 καὶ περιέχει Εἰρμούς τῆς Θ' Ὠδῆς τῶν ψαλλομένων ἀντὶ τοῦ Ἀξιόν ἐστιν, Τρισάγιον, Τὸν Σταυρόν Σου προσκυνούμεν, Ὅσοι εἰς Χριστόν, Χερουβικά, Λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, Κοινωνικά, Λειτουργίαν τῶν Προηγιασμένων, τὰς ἀκολουθίας Ἀρραβῶνος, Στεφανώματος καὶ τὴν Νεκρώσιμον.

Ἐλθὼν μετὰ ταῦτα εἰς Ἀθήνας, διετέλεσε Καθηγητὴς τῆς Μουσικῆς εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. ἀπὸ τοῦ 1857-1860, διαδεχθεὶς τὸν Κωνσταντῖνον Κηρύκου.

Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1865.

Ματζαβῖνος Γεράσιμος Ἱερεύς. Ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1861-1885. Υἱὸς τοῦ ἱερέως Ἀνδρέου ἐξ Ἀργοστολίου, ἐγεννήθη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

Ἦτο διάσημος ἱεροψάλτης, ἐγκρατέστατος τῆς ἐκκλ. μουσικῆς καὶ καλλιφωνότατος, ψάλλων κατὰ τὸ ἰδιόρρυθμον ὕφος τῶν Ζακυνθίων.

Ἐπὶ τινὰ ἔτη διετέλεσεν ἀρχιδιάκονος καὶ ἱερογραμματεὺς τοῦ Μητροπολίτου Κεφαλληνίας Σπυρίδωνος Κοντομιχάλου.

Γνώστης καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καὶ τοῦ συστήματος Ἰωάννου Χατζῆ Νικολάου Χαβιαρᾶ, εἰσήγαγεν ἐν τῇ ἐκκλ. μουσικῇ τῆς νήσου Κεφαλληνίας πολλὰ μέλη εὐρωπαϊκῆς, τὰ ὅποια ἐπεβλήθησαν, ψάλλονται ἀκόμη καὶ σήμερον, ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τινων συνθέσεων τοῦ διδασκάλου του Δαφάρανα. Ἦτο εὐφάνταστος καὶ πολυγραφώτατος. Μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις, ὅπου προήχθη εἰς Ἀρχιμανδρίτην, διορισθεὶς Καθηγητὴς τῆς ἐκκλ. μουσικῆς εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. καὶ ὑπηρετήσας ἐν αὐτῇ ἐπὶ 24ετίαν.

Ὁ πρόην ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν Ἀθανάσιος Εὐταξίας εἰς τὰς μαθητικὰς του ἀναμνήσεις ἐκ τῆς Ρ.Ε.Σ. τῶν ἐτῶν 1863-1867 γράφει : «Ἐκκλ. μουσικὴν ἐδίδασκεν ὁ Ἀρχιδιάκονος Γεράσιμος Μαντζαβῖνος, ὅστις ἔψαλλεν καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς Σχολῆς κατὰ τὸ ἰδιόρρυθμον τῶν Ζακυνθίων ὕφος, ὅπερ καθίστα ἀπεχθὲς τὸ ρινόφωνον αὐτοῦ».

Ἐγραψεν ἀνωνόμως εἰς τὸν «Αἰῶνα» τῶν Ἀθηνῶν διατριβάς τινας τὸ ἔτος 1870, ὑποστηρίζων τὸ σύστημα τῆς τετραφωνίας τοῦ Ἰωάννου Χατζῆ Νικολάου Χαβιαρᾶ.

Ἀφῆκεν ἀνέκδοτον, ἐπιμελῶς ἐρανισθέντα, χρονολογικὸν κατάλο-

γον τῶν Ἐπισκόπων καὶ Πατριαρχῶν Κων/πόλεως μέχρι τοῦ 1834, τοῦ ὁποίου τὴν μέλλουσαν ἔκδοσιν ἀνήγγειλε τὸ 1857. Ἐμελοποίησεν ὅλας σχεδὸν τὰς ἀκολουθίας μετὰ πρωτοτυπίας, ἐμπνεύσεως καὶ σεμνῆς χάριτος.

Τὸ ἔτος 1885 ὑπῆρξεν εἰσηγητὴς ἐπὶ τῆς κρίσεως μουσικῶν βιβλίων εἰς τὴν Διεύθυνσιν Χριστιανικῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ὅπως φαίνεται ἀπὸ μουσικὸν βιβλίον «Εἰρμολόγιον» τοῦ Ἀνδρέου Τσικνοπούλου τοῦ ἔτους 1885.

Τὸ ἔτος 1891 ἐδώρησεν εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. ἀριθμὸν ἱερῶν σκευῶν καὶ συγγραμμάτων.

Ἀπέθανε τὸ ἔτος 1891 ἐν Ἀθήναις καὶ ἐτάφη πλησίον τοῦ παλαιοῦ Ναοῦ τῆς Ρ.Ε.Σ.

Σακελλαρίδης Ἰωάννης τοῦ Θεοφάνους. Ὁ μουσικὸς κολοσσός, ὁ ὕμνωδός τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, διετέλεσε δύο περιόδους Καθηγητῆς μουσικῆς εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. 1885-1888 καὶ 1893-1903. Ἐδημιούργησε κρατερὰν παράδοσιν καὶ σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς ὥς ἄριστος ἐκτελεστής καὶ ἀξιόλογος συγγραφεύς, ὑψίστας ὑπηρεσίας προσενεγκὼν εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν.

Υἱὸς τοῦ ἱερέως Θεοφάνους Σακελλαρίδου, ἐγεννήθη τὸ 1853 εἰς τὸ Λιτόχωρον τῆς Μακεδονίας καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν τῷ Γυμνασίῳ Θεσσαλονίκης.

Ἐδιδάχθη τὴν Βυζ. Μουσικὴν ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ μουσικολογιστάτου Παπᾶ Θεοδώρου Μαντζουρανῆ, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐξέμαθε συγχρόνως καὶ τὴν Ἀραβοπερσικὴν μουσικὴν τόσον καλῶς, ὥστε ἠδύνατο νὰ ψάλλῃ καὶ μααμεθανικοὺς ὕμνους καὶ ἄλλα μέλη τῆς μουσικῆς ταύτης.

Τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐδιδάχθη ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ τότε διακεκριμένου μουσικοδιδασκάλου Καθηγητοῦ τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν Τουλίου Ἐνιγγ.

Ἐνεγράφη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ἱατρικὴν Σχολήν, μὴ δυνάμενος ὁμῶς, ὥς ἔλεγε, νὰ βλέπῃ πτώματα καὶ αἵματα καὶ λόγῳ τῆς κλίσεώς του εἰς τὴν φιλολογίαν, τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν, μετενεγράφη εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, λέγων πάντοτε τὸ περίφημον τοῦ Δαυὶδ «ἄνδρα αἱμάτων βδελύσσεται Κύριος».

Τὸν Αὐγούστον τοῦ 1870 ἔφθασεν εἰς Πειραιᾶ, ἐνδεδυμένος τὴν στολὴν τῆς πατρίδος του (βράκα), πτωχότατος καὶ μὴ ἔχων ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ, ἐφιλοξενεῖτο εἰς ἓν τρεχαντήριον συμπατριώτου του. Εἰς μίαν παράκλησιν μετέβη εἰς τὸν Ἰ. Ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ὅπου ὁ ἀντικαθιστῶν τὸν ἀριστερόν ἱεροψάλτην ἱερεὺς τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ψάλλῃ τὸ «Πρὸς τίνα καταφύγω ἄλλην, Ἀγνή;». Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησεν εἰς τὸ ἐκκλησίασμα, ὥστε ἀμέσως προσελήφθη ἀριστερὸς ἱερο-

ψάλτης, τοῦ παρεχωρήθη κελλίον παρὰ τὸν γυναικωνίτην τοῦ Ναοῦ ὡς καὶ καινουργῆς πλήρης ἐνδυμασία. Ἐκεῖ παρέμεινεν ἀρκετὸν καιρὸν μέχρις ὅτου διωρίσθη πρωτοψάλτης τοῦ ὡς ἄνω Ἰ. Ναοῦ.

Ἐν συνεχείᾳ ἔψαλλεν εἰς τοὺς Ἀθηναϊκοὺς Ναοὺς :

Ἀγίας Εἰρήνης

Μητροπόλεως

Ἀγ. Γεωργίου Καρύτση

Ἀγ. Κων/νου Ὁμονοίας

Χρυσοσπηλαιωτίσσης

Ἀγ. Δημητρίου (Ψυρρή)

καὶ πάλιν Ἀγ. Εἰρήνης

Μετέβη οἰκογενειακῶς μετὰ τῶν μουσοτραφῶν υἱῶν τοῦ Θεοφράστου, Ἀριστοξένου καὶ Ἀντιγόνης τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1903 εἰς Μόναχον. Ἐκεῖ ἔδωκε διάλεξιν ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου διανοουμένων καὶ διωργάνωσε μεγάλην συναυλίαν με ἀντιπροσωπευτικὰ ἄσματα τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς, τῇ συμπράξει τῆς Φιλαρμονικῆς Ὁρχήστρας τοῦ Μονάχου.

Δυστυχῶς ἡ ὥραία αὐτὴ ἐξόρμησις ἀνὰ τὴν Εὐρώπην διεκόπη λόγῳ σοβαρᾶς ἀσθενείας τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀντιγόνης, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ οἰκογενειακῶς εἰς Ἀθήνας (μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανεν ἡ ἀγαπημένη του κόρη).

Διορισθεὶς εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ., ἐδίδαξε δύο περιόδους 1885-1888 καὶ τὸ 1893-1903, ὅτε ἀπελύθη ὑπὸ τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ρ.Ε.Σ. μετὰ τὸ αἰτιολογικὸν ὅτι προκειμένου νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Εὐρώπην δὲν ἐζήτησε τὴν κεκανονισμένην ἄδειαν («Φόρμιγξ» τῆς 15-11-1903). Ἐξήσκει ἔκτοτε τὸ ἔργον τοῦ ἱεροψάλτου, περιορισθείσης εἰς τὸ ἐλάχιστον τῆς καταρτίσεως καὶ δημιουργίας ἐμπνευσμένων ἱεροψαλτῶν.

Ἐδίδαξεν ἐπίσης εἰς τὸ Ἀρσάκειον Διδασκαλεῖον, τὸ Ἀμαλῖειον, τὸ Παρθεναγωγεῖον τῆς Χίλλ, τῆς Κρίκου, εἰς τὸ Χατζηκυριάκειον Πειραιῶς, εἰς τὴν Σχολὴν Βυζ. Μουσικῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ὡδείου καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα Σχολεῖα καὶ Ἰδρύματα.

Ἀπέθανε ἐν Ἀθήναις τὴν 16-12-1938

Ὁ Ἰ. Σακελλαρίδης ὡς ἱεροψάλτης καὶ ἀοιδός. Ἦτο μέγας. Εἶχε προνομιούχον, ὥραϊαν, λιγυρὰν καὶ ἐν γένει θαυμασίαν φωνήν. Εἶχε λαμπρὰν ἄρθρωσιν καὶ τελείαν ἀπαγγελίαν, ὀρθὴν στίξιν, προσόντα ὀφειλόμενα εἰς τὴν μόρφωσίν του καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν του ἱερὸν πῦρ.

Ἦτο ἐχθρὸς τῆς ἀποκρουστικῆς ρινοφωνίας καὶ τοῦ ἀμανέ. Ἐψαλλε μετὰ στόμα στρογγύλον μετὰ ὕψος σεμνόν.

Οἱ Ἰ. Ναοὶ ἡμιλλῶντο διὰ τὴν πρόσληψίν του ὡς ἱεροψάλτου.

Συνεκίνει καὶ κατέθελγε διὰ τῆς φωνῆς του καὶ τῆς τέχνης του, ζωοποιῶν τὰ ψαλλόμενα καὶ μεταρσιῶν τὰς ψυχὰς τοῦ πάντοτε πολυπληθοῦς ἐκκλησιάσματος. Εἰς αὐτὸ συνέτεινε καὶ ἡ χριστιανικὴ του πίστις καὶ τὰ βαθύτατα θρησκευτικὰ του συναισθήματα, τὰ ὁποῖα μετέδιδεν εἰς πάντα μαθητὴν καὶ ἀκροατὴν του.

Ἐνας ἀκροατὴς του τοῦ ἔγραφε : «Θεῖε ἄνθρωπε. Ἀπὸ τὴν ἀπύθμενον ἄβυσσον ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐρρίφθη εἷς ἀτυχής, εὐρέθητε σεῖς καὶ μόνον σεῖς, ὁ ἀπαράμιλλος τοῦ ωραίου ἱεροφάντης, ὁ βαθὺς τῶν καρδιῶν γνώστης, νὰ μ' ἀνασύρετε ἐκεῖθεν, ἔστω καὶ καθημαγμένον. Δέξασθε τὰ εὐγνώμονα δάκρυα ἐνὸς ἀποβλήτου θύματος τῆς ἀνθρωπίνης κακίας».

Ψάλλων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐδίδασκε συγχρόνως καὶ κατάρθωσε εἰς τοὺς κύκλους τῶν ἱεροψαλτῶν τῆς ἐποχῆς του νὰ ἐπιβληθῇ καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ.

Δι' ἰδιαζούσης τοποθετήσεως τῆς γλώσσης εἰς τὸν οὐρανίσκον συνηγωνίζετο τὰ περίφημα ἀηδόνια μὲ τὶς ὑπέργειες τρίλλιες τοῦ μαγευτικοῦ του σφυρίγματος καὶ ἐμιμείτο τὸν ἦχον τοῦ ποιμενικοῦ αὐλοῦ.

Ὡς διδάσκαλος : Προικισμένος μὲ τὴν ὑπέροχον φωνὴν καὶ ἱκανὴν μόρφωσιν, μουσικὴν, φιλολογικὴν, ἱστορικὴν, ἀκόμη καὶ θεολογικὴν, ἐξύψωνε, συνεκλόνιζε βαθύτατα καὶ ἐγέμιζε τοὺς μαθητάς του μὲ θρησκευτικὰ καὶ πατριωτικὰ κλπ. ἀνώτερα συναισθήματα.

Τὸ 1882 ἐξέδωσεν ὡς Καθηγητὴς ἐν τῷ Διδασκαλεῖῳ Ἀθηνῶν τὴν συλλογὴν ᾠσμάτων «Μοῦσα». Εἰς τὴν συλλογὴν αὐτὴν περιέχονται τραγούδια μὲ φῶς Ἑλληνικόν, μὲ χρῶμα Ἑλληνικόν, μὲ ὑπόθεσιν Ἑλληνικὴν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς Γερμανικὰς μελωδίας καὶ τὰ τῆς ὑπερκαθαρευούσης ποιήματα Ἡλ. Τανταλίδου, Ἀλ. Κατακουζινοῦ καὶ Ἀ. Μάλτου, διὰ τῶν ὁποίων διεποτιζέτο ἡ τότε σπουδάζουσα νεολαία.

Διὰ νὰ φρονηματίξῃ τοὺς νέους, γράφει μόνος του ποιήματα καὶ ὕμνους διὰ τὴν πατρίδα καὶ τὰ μελοποιεῖ.

Τὸ 1898 ἐξέδωσε τὴν δευτέραν συλλογὴν παιδαγωγικῶν ᾠσμάτων «Τурταџος», μελοποιήσας ἐκλεκτὰ ποιήματα θρησκευτικὰ, πατριωτικὰ, φυσιολατρικὰ τῶν ἀρίστων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς, χαρακτηρισθέντα ὡς καταλληλότερα διὰ τοὺς νέους. Τὰ πατριωτικὰ, τὰ καὶ περισσότερα, μὲ θέματα ἀπὸ ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀπέβλεπον εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ ἐμπέδωσιν εἰς τὰς ἀγνὰς παιδικὰς ψυχὰς τῆς μεγάλης ἱστορικῆς ἀληθείας : ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀνέκαθεν ἐλάτρευον τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐθυσιάζοντο διὰ τὴν πατρίδα.

Ἀπέβλεπε κυρίως «εἰς τὸ καλλύνειν τὰς τῶν νέων ψυχὰς» καὶ εἰς τὸ «ἐμποιεῖν τοῖς νέοις διὰ τῶν ἐπῶν ὁρμὴν μετὰ θυμοῦ καὶ φιλοτιμίας», ὡς ἔλεγεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας περὶ τοῦ Τυρταίου (Πλουτάρχου : Πότερα τῶν ζῶων φρονιμώτερα).

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου του «Τυρταῖος» γράφει : «Διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀνὰ χεῖρας μελωδιῶν σκοπῶ διὰ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ μέλους νὰ ἐμφυτεύσω Θεὸν καὶ Πατρίδα εἰς τὰς ἀπαλὰς καὶ ἀβάτους ἐτι εἰς τὴν κακίαν καρδίας τῆς ἑλληνίδος νεολαίας, τοῦ ἔαρος τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὡς ἔλεγεν ὁ Περικλῆς ὁ Ξανθίπου. Θὰ ἔχαιρον δὲ μεγάλως, ἐὰν καὶ ἐπ' ἐλάχιστον προσήγγιζον εἰς τὸν σκοπόν.

Τὸν Θεὸν καὶ τὴν Πατρίδα ἔχουσα ὡς ἔμβλημα ἡ νέα γενεά, ξένη δὲ πρὸς τὸν κάματον καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν, τολμῶσα παρὰ δύναμιν, κινδυνεύουσα παρὰ γνώμην καὶ εὐέλπιδι ἐν τοῖς δεινοῖς, δύνатаι ἀσφαλῶς σὺν τῷ συγκάμνοντι Θεῷ νὰ ἀναδείξῃ τὴν φυλὴν μας πρῶτην ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ἦτο τὸ πάλαί τοῦ κόσμου ἡ νεότης, τῆς ὑψηλίου ἢ ψυχῆ, τοῦ Πλάστου στρατιώτης».

Εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν εἰς τὰ ἄλλα Σχολεῖα — πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων — τὸ μάθημα τῆς Ὡδικῆς ἐδιδάσκετο κατὰ τρόπον ξηρὸν καὶ σχολαστικόν, προκαλοῦν τὴν ἀνίαν καὶ τὴν ἀπέχθειαν τῶν μαθητῶν, εἰς τὰ Σχολεῖα, ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Ι. Σ., ἐγίνετο συναγεμῶς, ἀλλὰ καὶ μυσταγωγία. Ἰδίως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ Σχολεῖα ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐδίδασκεν ὁ Ι. Σ. ἀνεμένετο μὲ ἀνυπομονησίαν καὶ ὄχι μόνον διέλυε τὴν πλῆξιν τῆς μονοτόνου ἐσωτερικῆς ζωῆς, ἀλλ' ἐπληροῦτο τὸ Σχολεῖον χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως. Ἐψάλλε, ἐτραγουδοῦσε, ἀπήγγελλε, ὠμίλει, ἐκινεῖτο, ἐσφύριζε καὶ ἐνεθουσίαζε μικροὺς καὶ μεγάλους. Καθήμενος καὶ περιπατῶν ἐδίδασκεν καὶ ἔτερπε τοὺς συναναστρεφόμενους αὐτόν.

Ἐφρονημάτισε πολλὰς γενεὰς μαθητῶν καὶ μαθητριῶν καὶ ἀνέδειξε πλῆθος μαθητῶν, οἱ ὅποιοι ὡς ἱεροψάλται ἠκολούθησαν τὰ ἔχνη τοῦ μεγάλου διδασκάλου τῶν.

Ἦτο ἀκούραστος, μεγάλης ἀντοχῆς καὶ δυνάμεως, διότι εἰς τὸν βίον του πάντοτε ἦτο προσεκτικὸς καὶ λίαν ἐγκρατής.

Ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Γ. Σωτηρίου εἰς ἐκφωνηθέντα λόγον του κατὰ τὸ φιλολογικὸν μνημόσυνον εἰς τὸν Παρνασσὸν τὴν 12-6-1939 εἶπε μεταξὺ ἄλλων : «Ὁ Ι.Σ. θὰ παραμείνῃ πάντοτε ὡς τὸ ἄριστον παράδειγμα μουσικοδιδασκάλου». Πράγματι ἦτο μέγας τῆς ἐποχῆς του μουσικοδιδάσκαλος.

Ὡς λόγιος μουσικός : Τεταρτοετῆς φοιτητῆς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τὸ 1880 ἐξέδωσε τὴν «Χρηστομάθεια», περιέχουσαν πᾶν ὅ,τι ἀναγκαῖον εἰς τὸν ἱεροψάλτην, καθὼς καὶ ἐγγχειρίδιον πρὸς διδασκαλίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν βιβλίων τοῦ Πατριαρχείου· εἰς τὸν πρόλογόν του φαίνεται ἡ ἀνησυχία τοῦ νεαροῦ μελοποιῶ καὶ οἱ εὐγενεῖς ὁραματισμοί του.

Ἡ μουσικὴ ἡμῶν ἐσωτερικῶς μὲν σπαράσσεται ὑπὸ τῆς πρὸς αὐτὴν ἀμελείας καὶ ραθυμίας τοῦ ἔθνους, ἐξωτερικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ κατακλύζοντος

ρεύματος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ψευδοπολιτισμοῦ. Τίς δ' ἐξ ἡμῶν Τιμολέων θὰ δυνηθῇ νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὰ ζιζάνια ; Ἰδοὺ τὸ ζήτημα/λ/.

Ἐπίστευεν ὅτι ἡ μουσικὴ τοῦ ἔθνους εἶχεν ἀρχαίαν καταγωγὴν, «ἡ δουλεία ὅμως κατήνεγκε καίριον τραῦμα τόσῳ ἐν τῇ μουσικῇ ὥς καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ».

Ἐπίστευεν εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Βυζ. Μουσικῆς, ἀλλ' ἤθελε ταύτην κεκαθαρμένην.

Ἡ ἐποχὴ του ὅμως ἦτο ἀδιάφορος καὶ ἀποκαρδιωτικὴ. Οἱ ὀλίγοι διδάσκαλοι τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς καὶ τῆς Ὡδικῆς διεκήρυττον, ὅτι ἡ μουσικὴ μας δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο, εἰ μὴ ἐβραϊκῆς μουσικῆς συντρίμματα.

Ὁ Ι. Σ. τοὺς ἐπετίθετο διὰ δημοσιευμάτων καὶ κατέρριπτε τοὺς ἰσχυρισμούς των.

Συνίστα τὴν ἵδρυσιν Μουσικῆς Σχολῆς 25 ἔτη πρὶν ἢ Βυζ. Σχολῇ τοῦ Ὡδείου Ἀθηνῶν (1904) ἱδρυθῇ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Γ. Νάζου.

Ὑπεδείκνυε τὴν ἀποστολὴν μορφωμένων νέων εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τὴν μελέτην τῶν εἰς τὰς Ἱ. Μονὰς σφωζομένων μουσικῶν χειρογράφων καὶ ἄλλα.

Ἡῴχετο, ὅπως ἡ Κυβέρνησις λάβῃ ὑπὸ σπουδαίαν ἐποπιν τὸ ζήτημα τοῦτο, ἵνα ἡμέραν τινα ἀποδοθῇ εἰς τὸ ἔθνος ὁλόκληρος ὁ μουσικὸς πλοῦτος τῆς ἀρχαιότητος, ἀποδεικνύων τὴν σχέσιν τῆς σημερινῆς μουσικῆς, Ἐκκλησιαστικῆς καὶ δημώδους, πρὸς τὴν ἀρχαίαν.

Παρά τὴν γενικὴν ὅμως ἀδιαφορίαν τῶν ἐπισήμων καὶ τὴν πολεμικὴν τῶν πιθηκίζοντων ἡμιμαθῶν, εἰσελθὼν ἐνωρὶς εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ἐξησφάλισεν ἐκεῖ τὸ ποθητόν του κρᾶσπεδον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὀρμώμενος διεκήρυττε τὰς ιδέας του ὅχι μόνον εἰς τὸ Πανελλήνιον ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Τὸ σύστημά του εἶναι μονόφωνον ὑπαγόμενον κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν τετράσημον ρυθμόν. Αἱ μελωδικαὶ του γραμμαὶ διακρίνονται διὰ τὴν κατ' ἐννοιαν ἀπόδοσιν τῶν νοημάτων καὶ διὰ τὸν ἐκφραστικὸν δυναμισμόν των.

Ἡ Λειτουργία του καὶ μερικὰ ᾠσματα ἱερῶν ἀκολουθιῶν εἶναι ἀρμονικά, τρίφωνα, στηριζόμενα εἰς ἀπλὴν διφωνίαν, ὥς τρίτην φωνὴν ἔχοντα τὴν βάσιν τοῦ ἤχου, ἐναλλασσομένην διὰ τῆς 4ης καὶ 5ης βαθμίδος τοῦ ἤχου.

Τοῦτο ἐγίνε αἰτία νὰ ὑποστῇ ἀρκετὰς ἐπιθέσεις καὶ νὰ δοκιμάσῃ πικρίας.

Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ του συνθέσεις φέρουν τὴν σφραγίδα τοῦ ἐξόχου δημιουργικοῦ του ταλάντου καὶ τῆς γνησίας μουσικῆς του ἐμπνεύσεως. Ἐσέβετο τὰ εἰρμολογικά καὶ στιχηραρικά μέλη, εἶχεν ὅμως πολλὰς ἐπιφυλάξεις διὰ τὰ παπαδικά, Χερουβικά καὶ Κοινωνικά, τὰ ὅποια ἀντικατέστησε δι' ἄλλων, στηριζόμενος ἐν μέρει εἰς μουσικὰς φράσεις παλαιῶν με-

λῶν, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι μερικαὶ ἐξ αὐτῶν ἀφίστανται τῆς μουσικῆς παραδόσεως.

Τὴν ἀπήχησιν, τὴν ὁποίαν εἶρον αἱ μεταρρυθμίσεις του εἰς τοὺς ἐπισήμους ἐκκλησιαστικοὺς κύκλους, ἀποδεικνύει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τὸ ἔτος 1901 ἔγκρισις τοῦ κυριωτάτου μουσικοῦ του ἔργου «*Ἰερὰ Ὑμνωδία*» ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ πρὸς αὐτὸν ἀμέριστος θαυμασμός πάντων τῶν ἱεραρχῶν τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ἑλλάδος.

Σήμερον ὁ λαὸς ἀρέσκεται εἰς τὸ σύστημα τοῦτο καὶ εἰς τὰς μουσικὰς γραμμάς του.

Ὁ ἐκ Κων/πόλεως δημοσιογράφος μουσικολόγος καὶ μελετητὴς τῶν περὶ τὴν Βυζ.Μ. ζητημάτων Γ. Παπαδόπουλος εἰς τὸ βιβλίον του «*Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν μουσικῆς*» (1890) γράφει: «*Ὁ Ι. Σ. .... κοσμεῖται ἅμα καὶ διὰ μουσικῆς ἰδιοφυΐας, ἣν ἂν χρησιμοποίησιν ὑπὲρ τῆς πατροκληρονομήτου ἱερᾶς ἐθνικῆς ἡμῶν μουσικῆς ἀποβήσεται καὶ ἄξιος ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης*».

Ἔργα τοῦ Ἱ. Σακελλαρίδου

1) Μὲ Βυζαντινὴν σημειογραφίαν.

Χρηστομάθεια (ἐκδοθεῖσα ἐπανειλημμένως)

Ἰερὰ Ὑμνωδία (ἐκδοσις γ' 1923)

Τριψόδιον

Μεγάλη Ἐβδομάς (ἐκδοσις β' 1924)

Ἑορτολόγιον καὶ Πεντηκοστάριον (2 τεύχη)

Ἀγιοπολίτης (β' ἐκδοσις τοῦ Ἑορτολογίου καὶ Πεντηκοσταρίου εἰς 3 τεύχη)

Ὑμνος ὁ ἀκάθιστος.

Ὁ Ἐπιτάφιος θρῆνος.

Ἡ Παράκλησις (μικρὰ καὶ μεγάλη)

2) Μὲ Εὐρωπαϊκὴν σημειογραφίαν.

Ἄσματα ἐκκλησιαστικά (φυλλάδια 7).

Ὁκτώηχος (φυλλάδια 15).

Μεγάλη Ἐβδομάς (φυλλάδια 6).

Ἀκολουθία τοῦ Πάσχα.

Ὑμνοι καὶ Ὁδαὶ (ἐξεδόθη ἐπανειλημμένως).

Μοῦσα. Ἄσματα παιδαγωγικά μὲ Εὐρωπαϊκὴν καὶ Βυζαντινὴν σημειογραφίαν.

Μελοποιΐα τῶν χορικῶν τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους

Τυρταῖος: Νέα ᾄσματα παιδαγωγικά, δημῶδη καὶ χορικά Ἀντιγόνης, Ἠλέκτρας, Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ (ἐκδοσις β' 1907).

Σακελλαριάδης Ἀθανάσιος : Καθηγητὴς τῆς μουσικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς διάφορα ἐκπαιδευτήρια τῶν Ἀθηνῶν, διεδέχθη εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. τὸν Ἰ. Σακελλαρίδην ἀπὸ τοῦ ἔτους 1889 καὶ ἐδίδαξε μέχρι τὸ 1893.

Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἠγάπα τὴν μουσικὴν καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του ἱερώως προτρεπόμενος ἐδιδάχθη τὴν Βυζαντινὴν καὶ Εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν ὑπὸ τοῦ ἐγκρατοῦς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τῆς μουσικῆς Δημητρίου Σεيراδοπούλου.

Ἀποφοιτήσας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, διετέλεσε τὸ 1885 βουλευτὴς τῆς πατρίδος του Θεσσαλίας.

Ἐχρημάτισε πρωτοψάλτης εἰς πολλοὺς κεντρικοὺς ναοὺς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸν Καθεδρικὸν Ναὸν τῆς Μητροπόλεως, ὅπου ἐδοξολόγει τὸν Ὑψιστον διὰ πολυμελοῦς χοροῦ.

Ἐδημοσίευσεν εἰς διαφόρους ἐφημερίδας διατριβάς, ὅπως εἰς τὰς ἐφημερίδας «Καιροί», «Πολιτεία», «Στοά», «Φόρμιγξ», εἰς τὰς ὁποίας ἐπιστημονικῶς ἀνεσκεύαζε τὰς γνώμας τῶν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐμφανισθέντων νεωτεριστῶν. Γράφει περὶ αὐτῶν εἰς ἄρθρον του: *«ἡλίκοι ὀλετῆρες τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς καθίστανται, τὴν αὐτῶν μουσικὴν ἀμάθειαν τοιούτοις κακοζήλοις καὶ ὀλεθροῖς ὀνηλεύμασι συγκαλύπτοντες, οἷς τῶν μὲν ὁπωσδήποτε μουσικῆς γενομένων τὰ μειδιάματα, τῶν δὲ κυρίως ἐπιστημόνων μουσικῶν τὸν πρὸς αὐτοὺς οἶκτον προκαλοῦσιν»*. («Φόρμιγξ» Ἀρ. 3, 1 Νοεμβρίου 1901).

Διετέλεσε πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, τιμήσας τὴν προεδρίαν του διὰ τῆς ὑποβολῆς τὴν 3 Μαρτίου 1887 ὑπομνήματος, δι' οὗ ἐπεζήτει ὅπως ἐνεργήσῃ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει καὶ ἰδρυθῇ Ἐκκλ. Μουσικὴ Σχολή, χορηγηθούσῃ δ' ἅμα τὰ ὑλικά μέσα πρὸς συντήρησιν αὐτῆς. Ἡ αἴτησις αὕτη ἀναγνωσθεῖσα κατὰ τὴν Συνοδικὴν συνεδρίαν τῆς 6 Μαρτίου 1887 καὶ διαβιβασθεῖσα μετὰ τοῦ ὑπομνήματος τὴν 11 Μαρτίου εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν οὐδεμιᾶς ἀπαντήσεως ἔτυχε.

Τὸ ἔτος 1881 ἐξέδωκε μουσικὸν βιβλίον, τὸν «Τέτρανον», καὶ — ὡς φαίνεται ἐκ τῶν βιβλιοκρισιῶν τῶν διαφόρων ἐφημερίδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἰδιαιτέρως ἐκ τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὴν «Στοάν» τὴν 6-2-1882 (ἔτος Θ' Ἀρ. Φυλ. 2925) — ἔτυχε εὐμένων σχολίων καὶ ἐπαίνων.

Τὸ ἔτος 1891 ἐξέδωκε τὸ «Ὑμνολόγιον», εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει τὸ «Μάνθου καὶ Γεωργίου τῶν ἀοιδίμων κτητόρων τῆς Ἱερᾶς Σχολῆς ταύτης αἰωνία ἡ μνήμη» εἰς ἣχον πλάγιον τοῦ Α', ὡς ψάλλεται καὶ σήμερον ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς, καὶ ἕτερον εἰς ἣχον πλάγιον τοῦ Δ'.

Τὸ ἔτος 1895 ἐξαντληθείσης τῆς διτόμου Α' ἐκδόσεως τοῦ «Δοξα-σ τ α ρ ί ο υ» Τριψοδίου καὶ Πεντηκοσταρίου τοῦ Νικολάου Γεωργίου, πρω-

τογράφου Σμύρνης, έπεμελήθη, συνεπλήρωσε και εξέδωσεν αυτό εις β' έκδοσιν μετά πολλών προσθηκών παλαιών τε και νέων μελοποιών.

Τò έτος 1903 άνωμάσθη έπίτιμον μέλος τοῦ έν Κων/πόλει Έκκλ. Μουσικοῦ Συλλόγου.

Πιέτρης Κων/νος τοῦ Σπυρίδωνος. Άπολυθέντος τήν 4 Νοεμβρίου 1903 τοῦ Ίωάννου Σακελλαρίδου, τò Π. Συμβούλιον τῆς Ρ.Ε.Σ. άνέθεσε προσωρινώς τήν 22 Νοεμβρίου 1903 τήν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς Μουσικῆς εις τόν Πιέτρην Κων/νον, όστις ύπηρέτει εις τήν Σχολήν ώς Καθηγητής Γυμναστικῆς. Οὔτος έγεννήθη εις Άμαρούσιον Άττικῆς τò έτος 1862. Μετά τās Γυμνασιακάς του σπουδās εις τò Α' Γυμνάσιον Άθηνών ένεγράφη εις τήν Σχολήν Γυμναστών, τήν όποιάν τò πρώτον ίδρυσε ó Ίωάννης Φωκιανός. Έλαβε πτυχίον Γυμναστοῦ και έν συνεχείᾳ ένεγράφη εις τò Ώδεϊον Άθηνών, λαβών πτυχίον Καθηγητοῦ Βυζ. Μουσικῆς. Έπί τινα χρόνον διετέλεσεν ίεροψάλτης εις τήν Ίεράν Μητρόπολιν Άθηνών.

Εις τήν Ρ.Ε.Σ. διωρίσθη Καθηγητής Γυμναστικῆς τò έτος 1885 και εις τò Μαράσλειον Διδασκαλείον Καθηγητής Βυζ. Μουσικῆς τò έτος 1906. Έπίσης ύπηρέτησεν ώς Καθηγητής Γυμναστικῆς εις τò Α' Γυμνάσιον Άθηνών, ΣΤ' Σχολαρχεϊον και εις τās Νυκτερινās Σχολās «Παρνασσός».

Διωργάνωσε τούς Α' Πανελληνίους Άθλητικούς άγώνας εις Πύργον Ήλείας, εις Άθήνας και Πάτρας. Διωρίσθη Δ/ντής τοῦ Έθνικοῦ Γυμναστικοῦ Συλλόγου Άθηνών τò έτος 1900.

Ήτο καλλίφωνος και εξαίρετος εκτελεστής τών Βυζ. μελών, άπλòς και σεμνός, όλοι δέ οί μαθηταί τόν έσέβοντο και τόν ήγάπων.

Εις τήν θέσιν τοῦ Καθηγητοῦ μουσικῆς τόν διεδέχθη τò έτος 1913 ó Κων/νος Παπαδημητρίου και, συνταξιοδοτηθέντα ώς Καθηγητήν τῆς Γυμναστικῆς, τόν διεδέχθη τò έτος 1916 ó διάκονος και τρόφιμος τῆς Σχολῆς Ήλίας Μπερτόλης, ó μετέπειτα ίερεύς.

Τò έτος 1916 συνταξιοδοτηθείς ώς δημόσιος υπάλληλος ίερώθη, χειροτονηθείς υπό τοῦ τότε Μητροπολίτου Άθηνών, κυροῦ Θεοκλήτου Μηνοπούλου, και τοποθετηθείς ώς έφημέριος τοῦ Ί. Ναοῦ Άγίου Διονυσίου Άρεοπαγίτου ύπηρέτησε μέχρι τοῦ έτους 1944, ότε και άπέθανεν εις ήλικίαν 82 έτών.

Παπαδημητρίου Κων/νος τοῦ Δημητρίου. Είηαι ή δευτέρα μεγάλη μουσική μορφή, πού έδίδαξεν εις τήν Ρ.Ε.Σ. έπί 34ετίαν (1913-1947) και έδημιούργησε σταθμόν εις τήν ίστορίαν τῆς Βυζαντινῆς και νεοελληνικῆς μουσικῆς. Υίός ίερέως, έγεννήθη τò 1893 εις τήν Καλλιόπολιν τῆς Θράκης. Μετά τὰ έγκύκλια μαθήματα εις τήν ιδιαιτέραν του πατρίδα έφοίτησεν εις τήν έν Ίεροσολύμοις Θεολογικήν Σχολήν τοῦ Σταυροῦ. Διευθυντής τῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ κατά τὰ έτη τῆς φοιτήσεώς του ήτο ó Άρχιμανδρί-

της Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, Καθηγητής δὲ αὐτῆς ὁ Γρηγόριος Παπαμιχαήλ. Καὶ οἱ δύο, μεγάλοι Θεολόγοι, ἐξετίμησαν τὸν νεαρὸν Παπαδημητρίου καὶ τὸν ὑπεστήριξαν, τόσον εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅσον καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἀποφοιτήσας ἐκ τῆς εἰρημένης Σχολῆς, ἡ ὁποία σημειωτέον εἶχε 4 γυμνασιακὰς τάξεις καὶ 3 θεολογικάς, ἐστάλη εἰς Ἀθήνας δαπάναις τοῦ Παναγίου Τάφου, διὰ τὴν σπουδὰσιν τὴν Βυζ. Μουσικὴν καὶ μορφωθῆ καθ' ὅλα μουσικῶς, ὅπως χρησιμοποιηθῇ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων εἰς τὰς πολλαπλὰς μουσικὰς ἀνάγκας αὐτῆς.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐνεγράφη εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου, τῆς ὁποίας ὁμως δὲν ἔγινε πτυχιούχος. Παραλλήλως τὸ 1908 ἐνεγράφη καὶ εἰς τὸ Ῥωδεῖον Ἀθηνῶν εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Κ. Ψάχον Βυζαντινὴν Σχολὴν αὐτοῦ. Χάρις εἰς τὸν ζῆλον τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν μουσικὴν αὐτοῦ ἰδιοφυίαν κατάρθωσε τὴν ἐκπληρώσιν τὴν ἐνταῦθα ἀποστολὴν του καὶ τὴν τύχην τὸ ἔτος 1911 διπλώματος μὲ τοὺς ἐξῆς ἐπιζήλους βαθμούς :

Βυζαντινὴ Μουσικὴ	Ἀριστα
Ἀρμονία	Ἀριστα
Χορωδία	Ἀριστα
Ἀνάγνωσις ἐκ πρώτης ὄψεως	Ἀριστα
Κλειδοκύμβαλον	Λίαν Καλῶς

Ἐτυχε δὲ καὶ τιμητικῆς διακρίσεως, λαβὼν Ἀ' Βραβεῖον εἰς τὴν Βυζ. Μουσικὴν.

Εἰς τὸ Ῥωδεῖον Ἀθηνῶν ἐσπούδασε καὶ «Μονωδίαν» καὶ τῆς Σχολῆς αὐτῆς ἔγινε διπλωματούχος, πολλάκις ἐμφανισθεὶς πρὸ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ εἰς συναυλίας.

Ἐπ' ὀλίγον διετέλεσεν ἱεροψάλτης εἰς τὸ Μετόχιον τοῦ Παναγίου Τάφου.

Εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. διορίσθη Καθηγητὴς τὸ 1913. Παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τὸ 1947, λόγῳ καρδιακοῦ νοσήματος.

Εἰς τὴν Σχολὴν ἐδίδασκε κυρίως κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἱ. Σακελλαρίδου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ 13 ἔτη εἶχε προηγηθῇ αὐτοῦ καὶ εἶχε δημιουργήσει κρατερὰν παράδοσιν. Τὸν Ἱ. Σακελλαρίδην ἐχαρακτήριζε *«αἰσθητικὸν τῶν συγχορδῶν μελωδῶν»*. Οὐχ ἦττον ὁμως δὲν παρέλειπε ν' ἀναγνωρίζῃ ἀτελείας καὶ τρωτὰ τοῦ ἔργου του.

Ἐδίδασκεν ὅτι ὥραϊον εἶχεν ἡ ἀκραιφνὴς Βυζ. Μ., ἰδίως ἡ παλαιὰ καὶ γνησία. Ὁ διδάσκαλός του Κ. Ψάχος, παρ' ὅλον ὅτι παρεπονεῖτο κατὰ τοῦ Κ.Π., διότι οὗτος δὲν ἠκολούθησε τὴν μουσικὴν γραμμὴν ἐκεῖνου, ἐξετίμα βαθύτατα τὸν μαθητὴν του.

Ὁ Ἰ. Σακελλαρίδης παρακολουθήσας εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. μάθημα Ὡδικῆς τοῦ Κ.Π., ἐξέφρασε τὴν ἐκπληξίν του διὰ τὸν πλοῦτον τῆς διδασκομένης ὕλης καὶ διὰ τὴν εὐχέρειαν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν παιδαγωγικῶν ᾠσμάτων.

Διὰ τῶν ὡραίων ἀφηγήσεών του, τῶν ποικίλων ἀνεκδότων καὶ τῶν ἐπικαίρων αὐτοσχεδίων χαριτολογιῶν του κατάρθωνε νὰ διασκεδάξῃ τὴν μονοτονίαν μιᾶς συνεχοῦς διδασκαλίας, νὰ ξεκουράξῃ τοὺς μαθητὰς του καὶ νὰ δημιουργῇ ἐν τῇ τάξει εὐχάριστον ἀτμόσφαιραν.

Εἶχε κατακτήσει τοὺς μαθητὰς του, διότι κατάρθωνε νὰ εἶναι ὁ ἀγαπητός των φίλος. Ἡ ἱκανότης του νὰ διεγείρῃ τὴν φιλοτομίαν καὶ νὰ ὑποκαίῃ τὸν ζήλον των, ἐπαινῶν, νουθετῶν, ἐλέγχων, χαροποιῶν καὶ ἐνθουσιάζων αὐτοὺς ἦτο μοναδική.

Παρηκολούθει μετὰ πατρικοῦ ἐνδιαφέροντος τὴν πρόοδον τῶν μαθητῶν ὄχι μόνον ἐν τῇ Σχολῇ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν των ἐξ αὐτῆς, καθοδηγῶν καὶ ἐνισχύων αὐτοὺς εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῆς σταδιοδρομίας των.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὅτε ἡ διδασκαλία τῆς Βυζ. Μ. ἔπαυσε νὰ διδάσκεται εἰς τὰ Διδασκαλεῖα τοῦ Κράτους, ὁ Κ. Π. μὲ διορισμὸν καὶ ἀποζημίωσιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐδίδαξεν ἐπ' ἀρκετὸν εἰς τὸ Μαράσλειον Διδασκαλεῖον τὴν Βυζ. Μουσικὴν.

Ἀξιόλογοι Καθηγηταὶ τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν, ἐν οἷς ὁ περίφημος Ν. Παπαγεωργίου, Καθηγητὴς τοῦ πλαγιαύλου (flauto) καὶ τῶν θεωρητικῶν μαθημάτων, ἀπεχώρησαν τοῦ Ὁδείου λόγῳ διαφωνίας. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ Κ.Π., ὁ ὁποῖος κατεῖχε τὴν θέσιν τοῦ εἰδικοῦ Γραμματέως, ἀπολαύων τῆς ἐκτιμήσεως καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ ὀλίγον πρὸ τοῦ 1925 ἀποχωρήσαντος ἐκ τῆς θέσεως Διευθυντοῦ τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν ἀειμνήστου Γ. Νάζου.

Οἱ ἀποχωρήσαντες Καθηγηταὶ τὸ 1923 συνέπηξαν ἴδιον Ὁδεῖον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Μουσικὸν Λύκειον Ἀθηνῶν». Διεύθυντὴς αὐτοῦ καὶ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς Σχολῆς ὤρίσθη ὁ Κ.Π.

Τὸ «Μουσικὸν Λύκειον Ἀθηνῶν» ἐλειτούργησεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1923 ἕως τὸ 1947. Ἐκλείσε περίπου μὲ τὸν θάνατον τοῦ Διευθυντοῦ του Κ.Π.

Ἐκ τῆς Βυζ. Σχολῆς τοῦ Μουσικοῦ Λυκείου πλείστοι διωρίσθησαν ὡς Καθηγηταὶ τῆς Ἐκκλ. Μουσικῆς εἰς τὰς Ἱερατικὰς Σχολὰς καὶ Καθηγηταὶ τῆς Ὡδικῆς εἰς τὰ Γυμνάσια.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ὁ Κ. Π., λόγῳ τῆς κάμψεως τοῦ «Μουσικοῦ Λυκείου» ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιδόσεώς του εἰς μελέτας ἀναγομένας εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Βυζ. Μ., διωρίσθη Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς Βυζ. Μ. εἰς τὸ Ὁδεῖον Ἀθηνῶν.

Συγγραφικὴ δρᾶσις

1) Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1915-1930, περιοδεύων τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, κατήρτισε «Συλλογὴν δημοδῶν ᾠσμάτων», ἅτινα περιλαμβάνονται εἰς μουσικὰ περιοδικὰ καὶ εἰς διαφόρους συλλογὰς σχολικῶν ᾠμάτων.

2) «Ο Saint - Saens ἐν Ἀθήναις», περιγραφή μουσικῶν ἐορτῶν, δημοσιευθεῖσα εἰς τὴν ἐπετηρίδα τοῦ Ὡδείου Ἀθηνῶν ἐν ἔτει 1920.

3) «Τὸ μουσικὸν ζήτημα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος», ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ πανηγυρικοῦ τόμου ἐπὶ τῇ 75ετηρίδι τῆς Ρ.Ε.Σ., Ἀθῆναι 1921.

4) «Μελωδικαὶ ἀσκήσεις Βυζαντινῆς Μουσικῆς», πρακτικὴ μέθοδος πρὸς χρῆσιν τῶν Ἱερατικῶν Σχολῶν, Διδασκαλείων καὶ Ὡδείων, ἐγκεκριμένα παρὰ τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Ἀθῆναι 1928.

5) «Οἱ πνευματικοὶ δεσμοὶ Ἑλλάδος καὶ Βιέννης», εἰς τὴν ἐπετηρίδα τῆς Ρ.Ε.Σ. Σχολικοῦ ἔτους 1927 - 1928.

6) «Τὰ προβλήματα τῆς Βυζ. Μουσικῆς καὶ αἱ σύγχρονοι ἔρευναί». Μέρος II «Οἱ ἀρχαῖοι τρόποι», εἰς τὴν ἐπετηρίδα τῆς Ρ.Ε.Σ. Σχολικοῦ ἔτους 1928 - 1929.

7) «Λειτουργία Ἀγ. Ἰακώβου», μελοποιήσις τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῆς ᾠσμάτων τοῦ κειμένου, εἰς τὴν β' ἐκδοσιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κυροῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου ἐκδοθεῖσαν ἐν Ἀθήναις τὸ ἔτος 1929.

8) «Ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ καὶ οἱ Τσιγγάνοι», εἰς τὸ περιοδικὸν «Μουσικὸς Κόσμος», τεύχος 4, Ἀθῆναι 1930.

9) «Ο Th. Reinpach καὶ ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ», εἰς τὸ περιοδικὸν «Μουσικὰ Χρονικά», Τεύχος 13, Ἀθῆναι 1930.

10) «Οἱ θρύλοι τῆς Τροίας εἰς τὴν Τέχνην» εἰς τὸ περιοδικὸν «Μουσικὰ Χρονικά», Τεύχος 16-17, Ἀθῆναι 1930.

11) «Βυζαντινὴ μουσικὴ», εἰς τὸ περιοδικὸν «Μουσικὰ Χρονικά», Τεύχος 23, Ἀθῆναι 1930.

12) «ᾠσματα ἐκκλησιαστικὰ διὰ τὰ Σχολεῖα» εἰς τὰς συλλογὰς «Ἀπόλλων» καὶ «Μουσικὴ Ἀγωγή» Ἀ. Ἀργυροπούλου. Ἀθῆναι 1930-31.

13) «Σημείωμα περὶ τοῦ μικροῦ θεωρητικοῦ Χρυσάνθου τοῦ ἐκ Μαδύτων», ἀνάτυπον ἐκ τῶν «Ἐναισίμων», τιμητικοῦ τόμου ἐπὶ τῇ ἐπιστημονικῇ 35ετηρίδι τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου. Ἀθῆναι 1931.

14) «Οἱ τρόποι τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς», ἀνά-

τυπον ἐκ τοῦ Γ' τεύχους τῆς «Μουσικῆς Ἀγωγῆς» Ἀ. Ἀργυροπούλου. Ἀθῆναι 1933.

15) «Ὁ Ἱ. Θ. Σακελλαρίδης καὶ τὸ παρ' ἡμῖν μουσικὸν ζήτημα», κριτικὴ μελέτη δημοσιευθεῖσα εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησίᾳ», ἐπίσημον ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κατ' αἴτησιν τῆς Διευθύνσεως αὐτοῦ καὶ ἀνατυπωθεῖσα εἰς ἰδιαίτερον τεῦχος. Ἀθῆναι 1939.

16) «Τὸ μάθημα τῆς Ἐκκλ. Μουσικῆς ἐν ταῖς Παιδαγωγικαῖς Ἀκαδημίαις», εἰς τὸν «Θεσμὸν» τῆς Μαρασλείου Παιδ. Ἀκαδημίας.

17) Ἀνατύπωσις τῆς «Εἰσαγωγῆς» τοῦ μικροῦ θεωρητικοῦ κειμένου Χρυσάνθου τοῦ ἐκ Μαδύτων, μετὰ προλεγομένων. Ἀθῆναι 1940.

18) «Ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ ἐν Ρουμανίᾳ», εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλ. Βῆμα». Ἀθῆναι 1942.

19) Εἰς τὸ περιοδικὸν «Ραδιόφωνον» ἐδημοσίευσεν ἄρθρα, ὅπως «Χρυσάνθος ὁ ἐκ Μαδύτων» (σειρὰ 8 ἄρθρων), «Ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων πηγὴ ἐμπνεύσεων διὰ τὴν Τέχνην», «Τὰ καθίσματα τῶν Χριστουγέννων ἀπὸ ἀπόψεως ποιητικῆς καὶ μουσικῆς», «Μουσικοπαιδαγωγικὰ ἄρθρα (σειρὰ 15 ἄρθρων), «Μεταφράσεις ξένων ᾠσμάτων», «Ποιήματα γιὰ τὶς ὁμορφιᾶς τοῦ τόπου μας» (Ὕμνοι εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, τὸν Λυκαβητόν, τὴν Πεντέλην καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα θρησκευτικά, πατριωτικά, φυσιολατρικά).

20) «Μουσικαὶ συνθέσεις» τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀκούονται εἰς Συναυλίᾳ Καλλιτεχνῶν τοῦ ᾠσματος, εἰς χορῳδίας καὶ ἀπὸ τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ περίφημος «Ὑμνος τῶν Ριζαρειτῶν», τὸν ὁποῖον ἐμελοποίησεν εἰς στίχους τοῦ τότε Ἀρχιμανδρίτου καὶ Διευθυντοῦ τῆς Ρ.Ε.Σ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου.

Διαλέξεις — Ἀνακοινώσεις

1) «Τὰ δημώδη ᾠσματα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὴν Βυζαντινὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλ. μουσικὴν». Διάλεξις γενομένη ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ «Παρνασοῦ» τὴν 4-4-1928, ὁργανωθείσα ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας Βυζαντινῶν Σπουδῶν καὶ ἀνακοινωθείσα ἐν περιλήψει εἰς τὸ Διεθνὲς Συνέδριον Λαϊκῆς Τέχνης εἰς Πράγαν, 1928.

2) «Ὁ Fr. Schubert καὶ ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ». Διάλεξις ὁργανωθείσα ὑπὸ τοῦ Μουσικοῦ Λυκείου Ἀθηνῶν ἐπὶ τῇ 100ετηρίδι ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σοῦμπερτ, 1928.

3) «Περὶ τῆς ἐν Ἑπτανήσῃ σφζομένης ἰδιορρύθμου Βυζαντινῆς μουσικῆς τῆς καλουμένης Κρη-

τικῆς», ἀνακοίνωσις γενομένη κατὰ τὸ 3ον Διεθνὲς Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον ἐν Ἀθήναις τὴν 18-8-1930.

4) «Τὰ προβλήματα τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ αἱ σύγχρονοι ἔρευναί». Μέρος I, Ἡ Κλῆμαξ, ἀνακοίνωσις γενομένη ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν, 1931.

5) «Λείψανα Βυζαντινῆς μουσικῆς ἐν τῇ Δύσει». Διάλεξις ὁργανωθείσα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, 1932.

6) «Τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης». Διάλεξις ὁργανωθείσα ὑπὸ τοῦ καλλιτεχνικοῦ τμήματος τοῦ «Παρνασσοῦ», 1928, καὶ τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων, 1933.

7) «Μέθοδος Βυζαντινῆς μουσικῆς διὰ τοὺς τυφλοὺς». Διάλεξις ὁργανωθείσα ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, 1933.

8) «Ἡ καταγωγή καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς». Διάλεξις γενομένη ἐν τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ Εὐελπίδων, 1934.

9) «Περὶ τῶν προόδων τῆς Βυζ. μουσικῆς παλαιογραφία», ἀνακοίνωσις γενομένη ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ ὁργανωθείσα ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, 1938.

10) «Χρύσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων». Διάλεξις ὁργανωθείσα ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, 1939.

11) «Ὁ Ἱ. Σακελλαρίδης ὡς λόγιος μουσικός», ὁμιλία γενομένη ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ «Παρνασσοῦ» κατὰ τὸ τελεσθὲν μουσικοφιλολογικὸν μνημόσυνόν του καὶ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ ἐκδοθέντι πανηγυρικῷ τεύχει, ἐν Ἀθήναις 1940.

12) «Ὁμιλία», μεταδοθεῖσαι ἀπὸ τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν: 1) Ὅμηρικαὶ σκηναὶ εἰς τὰ δημοτικά μας τραγούδια, 2) Ὁ Σοῦμπερτ ὡς ἄνθρωπος, 3) Ὁ Ducoudray καὶ ἡ Ἑλληνικὴ μουσική, 1944.

13) «Ἡ μουσικὴ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐν τῇ σημερινῇ ψαλμῳδίᾳ», ἀνακοίνωσις μετὰ μουσικῶν παραδειγμάτων ὑπὸ εἰδικοῦ χοροῦ γενομένη ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ τὴν 12-4-1946, ὁργανωθείσα ὑπὸ τῆς Χριστ. Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

14) Ἀετὸς καὶ πέρδικα εἰς τὰ δημοτικά μας τραγούδια, ὁμιλία μετὰ ποιητικῶν καὶ μουσικῶν παραδειγμάτων, γενομένη ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας, ὁργανωθείσα ὑπὸ τοῦ Γυναικείου Συλλόγου Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τὴν 9.5.1946.

15) «Ὁ Κ. Ψάχος ὡς ἐπιστῆμων μουσικός καὶ ἐθνικός ἀνὴρ». Ὅμιλία γενομένη ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ «Παρνασσοῦ»

κατὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς 50ετηρίδος τοῦ μουσικοῦ, ἐπιστημονικοῦ καὶ ἔθνικοῦ ἔργου τοῦ Κ. Ψάχου τὴν 16-5-1946. Ἡ ὁμιλία ἐπανελήφθη τὴν 15-6-1946 ἐν τῇ «Ἑστία Νέας Σμύρνης».

Ἀνέκδοτα ἔργα του:

- 1) «Νέον θεωρητικὸν τῆς Βυζ. Μουσικῆς» 1931
- 2) «Δοκίμιον Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς».
- 3) «Ἡ τέχνη τοῦ ὅσματος».
- 4) «Μεταγραφαὶ Βυζαντινῶν μελῶν».
- 5) «Προγράμματα σχολικῶν ἑορτῶν».
- 6) «Σύστημα μουσικῆς παιδαγωγίας».
- 7) «Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ οἱ Βούλγαροι», μελέτη ἐτοιμὴ πρὸς ἀνακοίνωσιν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, 1946.

Καρτυσιώτης Νικόλαος τοῦ Ἰωάννου. Ἐδίδαξεν ἀπὸ τὸ 1952-1962. Ἐγεννήθη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1905 εἰς τὴν Γράμμουσαν, νῦν Ἀμπελοχώριον τῆς Λακωνίας. Ἐπεράτωσε τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον τῆς γενετείρας του καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ Α' Ἑλληνικὸν Σχολεῖον τῆς Σπάρτης (1917-1920).

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1920 εἰσήχθη εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. ὡς ὑπότροφος τοῦ Γενικοῦ Ἐκκλ. Ταμείου. Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς ἦτο ὁ σοφὸς Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁ καὶ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρὸς Χρυσόστομος Παπαδόπουλος. Ἀπελύθη ἐκ τῆς Σχολῆς τὸν Ἰούνιον τοῦ 1925, διευθύνοντος ταύτην τοῦ ἐξαιρέτου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀειμνήστου Κων/νου Δουβουνιώτου καὶ ἔλαβε τὸ διδασκαλικὸν πτυχίον τῆς Σχολῆς. Ὑποστὰς ἐπιτυχεῖς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις εἰς τὸ Γυμνάσιον Σπάρτης ἔλαβεν ἀπολυτήριον, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἐνεγράφη εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1925).

Παραλλήλως πρὸς τὰς φιλολογικὰς του σπουδὰς ἐτελειοποιήθη εἰς τὴν Βυζαντινὴν καὶ Εὐρωπαϊκὴν Μουσικὴν εἰς τὸ «Μουσικὸν Λύκειον Ἀθηνῶν» ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ καὶ ἐν τῇ Ρ.Ε.Σ. Καθηγητοῦ μουσικῆς καὶ ὑπερόχου ἀνθρωπιστοῦ Κ. Παπαδημητρίου.

Ἐκ τοῦ Ὠδείου τούτου ἔλαβε δίπλωμα Βυζ. Μουσικῆς καὶ Πτυχίον Ὠδικῆς μὲ τὸν βαθμὸν «Ἀριστα», ἐκ δὲ τοῦ Πανεπιστημίου πτυχίον τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς μὲ τὸν βαθμὸν «Λίαν Καλῶς».

Ὑπηρέτησε τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Σχολὴν Κορίνθου ὡς Καθηγητὴς Μουσικῆς τὸ ἔτος, 1933, προταθεὶς εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὑπὸ τοῦ τότε Μητροπολίτου Κορινθίας καὶ μετέπειτα Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κυροῦ Δαμασκηνοῦ Παπανδρέου.

Κατά τὴν κατοχὴν ὑπηρετήσεν ὡς φιλόλογος εἰς τὸ Γυμνάσιον Χιλιομοδίου Κορινθίας, λόγῳ τῆς ἀναστολῆς τῆς λειτουργίας τῆς Ἐκκλ. Σχολῆς Κορίνθου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1941-1945.

Κατὰ τὴν ἐν Κορίνθῳ ὑπηρεσίαν του διετέλεσε πρωτοψάλτης ἀρχικῶς μὲν τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀκολουθῶς δὲ τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Εἰς ἀμφοτέροισι τοῖς ναοῖς εἶχε διοργανώσει πολυφωνικὸν ἁρμονικὸν ἐκκλησιαστικὸν χορὸν, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἔψαλλε κατὰ τὴν θ. Λειτουργίαν.

Εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. διορίσθη, κατόπιν διαγωνισμοῦ, Καθηγητὴς τῆς Ἐκκλ. Μουσικῆς τὸν Νοέμβριον τοῦ 1948.

Τὸ 1952 μετετάγη εἰς τὸν Φιλολογικὸν κλάδον, τοποθετηθεὶς, κατόπιν προτάσεως τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ρ.Ε.Σ. εἰς κενὴν θέσιν τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς.

Κατὰ τὰ ἔτη 1952-1962 ἐδίδαξεν εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ. φιλολογικὰ μαθήματα καὶ Μουσικὴν.

Ἀπὸ τοῦ 1962-1968 περιωρίσθη εἰς τὴν διδασκαλίαν φιλολογικῶν μαθημάτων, τὴν μουσικὴν ἀναλαμβάνοντος τοῦ γράφοντος ταῦτα. Θεωρῶ ὑποχρέωσίν μου νὰ ἐκφράσω τὴν ὀφειλομένην πρὸς τὸν κ. Ν. Καρυσιώτην εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἐργασίας μου, τὴν ὑποστήριξίν του, τὴν συμπαράστασίν του καὶ τὴν ἁρμονικωτάτην συνεργασίαν μας.

Μετὰ τὴν συνταξιοδότησίν του τὸ 1968 μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπιτ. Γυμνασιάρχου, διηύθυνεν ἐπὶ πενταετίαν τὸ Ἰδιωτικὸν Γυμνάσιον «Λύκειον Ἀθηνῶν» τοῦ Ἰωάννου Νούσια (1968-1973).

Συγγραφικὴ δρᾷσις.

Ἐξέδωσε: 1) «Μουσικὸν Ἀγιασματάριον», χρήσιμον βοήθημα διὰ τὴν εὐκόλον ἐκμάθησιν ὑπὸ τῶν ἱεροσπουδαστῶν τῶν ψαλλομένων κατὰ τὰς Ἱερὰς Ἀκολουθίας καὶ τὰς Ἱερὰς Μυστήρια. Ἀθῆναι 1951.

Ἐξέδωσε διὰ τοῦ πολυγράφου βοηθήματα διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον ἐκτέλεσιν ὑπὸ τῆς χορφδίας καὶ τῶν μαθητῶν τῆς Ρ.Ε.Σ. «Ἀπάνθισμα Θ. Λειτουργίας» ἐξ 120 σελίδων, περιέχον ἅπαντα τὰ ψαλλόμενα κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν καὶ «Μεγάλην Τεσσαρακοστήν», περιέχουσαν Ἀκάθιστον Ὑμνον, Ἀπόδειπνον καὶ Προηγιασμένην.

Συνεργασθεὶς μετὰ τῶν συναδέλφων του Ἀ. Λεβαντῆ καὶ Ἰ. Νούσια, συνέθεσε τὸ βιβλίον τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας «Χαρούμενες φωνές», εἰς τὸ ὁποῖον διακεκριμένην θέσιν κατέχουν τὰ πασίγνωστα καὶ καθιερωθέντα διὰ τὴν μελωδικότητά των τραγούδια του: «Ὑμνος τῶν Χριστουγέννων», «Τὰ νιάτα», «Ψαλμὸς 102ος» καὶ τὸ «Δισκοπότηρο τῆς Ἀγίας Σοφίας».

Ἐδημοσίευσεν τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ρ.Ε.Σ» κατὰ τὰ ἔτη 1919-1969 εἰς τὸν πανηγυρικὸν τόμον ἐπὶ τῇ 125ετηρίδι τῆς Ρ.Ε.Σ (1844-1969).

Εἰς τὸν Α' τόμον τῆς «Ριζαρείου Ἑκκλ. Παιδείας» ἐδημοσίευσεν ἔργασίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ τοῦ Ἀλ. Παπαδιαμάντη».

Ἀπὸ πενταετίας εἶναι τακτικὸς συνεργάτης τῶν περιοδικῶν «Ἀπολύτρωσις» Κερκύρας καὶ «Ὅσιος Νίκων» Σπάρτης, εἰς τὰ ὅποια δημοσιεύει ἄρθρα θρησκευτικά, φιλολογικὰ καὶ μουσικά.

Παναγιωτόπουλος - Κούρος Δημήτριος τοῦ Ἰωάννου, ὁ καὶ γράφων ταῦτα. Υἱὸς τοῦ καλλικελάδου πρωτοψάλτου, ἀφθάστου ἐκτελεστοῦ τῶν δημοτικῶν μας ᾠσμάτων, μουσικολόγου καὶ ἀγιογράφου Ἰωάννου Παναγιωτοπούλου - Κούρου, ἐγεννήθη εἰς Τρίπολιν Ἀρκαδίας τὸ ἔτος 1919. Ἐπεράτωσε τὰς Γυμνασιακάς του σπουδὰς εἰς τὴν γενέτειράν του, σπουδάζων καὶ τὴν μουσικὴν πλησίον τοῦ πατρὸς του καὶ εἰς τὴν Φιλαρμονικὴν Ἑταιρείαν Τριπόλεως. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1938, τῇ προτροπῇ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν Φ. Οἰκονομίδου καὶ μὲ ὑποτροφίαν τοῦ ἀειμνήστου Γ. Νάζου, ἐσπούδασεν ἐπὶ δύο ἔτη εἰς τὸ Ὁδεῖον Ἀθηνῶν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν (1938-1940).

Διέκοψε τὰς μουσικάς του σπουδὰς λόγῳ στρατευσέως του καὶ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν γραμμὴν τῶν πρόσω.

Ἐφοίτησε κατὰ τὴν Γερμανοϊταλικὴν κατοχὴν εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν Ἀκαδημίαν Τριπόλεως καὶ ἔψαλλε εἰς διαφόρους Ἱ. Ναοὺς τῆς πόλεως. Ἐγκατεστάθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκ τῆς Μαρασλείου Παιδ. Ἀκαδημίας ἔτυχε τὸ ἔτος 1945 Ἀπολυτηρίου μὲ βαθμὸν «Λίαν καλῶς».

Τὸ ἔτος 1944 ἔλαβεν ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸν Ὁδεῖον τὸ Πτυχίον τῆς Βυζ. Μουσικῆς μὲ τὸν βαθμὸν «Ἀριστα». Ἐπίσης τὸ ἔτος 1950 ἔλαβε πτυχίον Ἐν-οργανώσεως καὶ Διευθύνσεως Μπάντας μὲ τὸν βαθμὸν «Ἀριστα».

Διωρίσθη εἰς τὴν Ἑκκλ. Σχολὴν Κορίνθου τὴν 3-3-1950 καὶ μετετέθη εἰς τὴν Ρ.Ε.Σ κατόπιν διαγωνισμοῦ τὴν 5-10-1962, εἰς ἣν ὑπηρετεῖ μέχρι σήμερον.

Συγγραφικὴ δρᾶσις

Ἐξέδωσε τὰ κάτωθι ἔργα :

1) Μουσικὸν Ἑγκόλπιον Ἱερέως	α' ἔκδοσις 1950
» » »	β' ἔκδοσις 1963
2) Συλλογὴ ᾠσμάτων Κατηχ. Σχολείου	1953
3) Βυζαντινὴ Ἱερὰ Ὑμνωδία (Ἀναστασιματάριον)	
	α' ἔκδοσις 1954
» » »	β' ἔκδοσις 1978
4) Ἀκάθιστος Ὑμνος	1959
καὶ 5) Βυζαντινὴ Ἱερὰ Ὑμνωδία (Λειτουργία)	1967

καὶ Ἀγία Μ. Εὐδοκία.

Τὸ συμπέρασμα, ἐκ τῆς ἀμυδρᾶς διὰ τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων σκιαγραφήσεως τῶν διδασκάντων τὴν Μουσικὴν ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Ρ.Ε.Σ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, εἶναι ὅτι τὸ Δ. Συμβούλιον αὐτῆς κατὰ τὴν ἀξιόλογον διαδρομὴν τῆς, πονοῦν, μοχθοῦν καὶ ἐργαζόμενον πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ τῶν ἀοιδίμων Ριζαρῶν, ἀνέθετε τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος εἰς διαπρεπεῖς μουσικὰς φυσιογνωμίας τῆς ἐποχῆς, ἡ ἀκτινοβολία τῶν ὁποίων ἐφώτιζε καὶ καθωδήγει τὰς εὐπλάστους μαθητικὰς ψυχὰς καὶ ἡ διδασκαλία τῶν εὗρισκε ζωηροτάτην ἀπήχησιν καὶ σπουδαίαν ἥσκει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ψυχῶν των.

Οἱ Καθηγηταὶ οὗτοι ἐπὶ μακρὰ ἔτη, ἀμετακινήτως διδάσκοντες εἰς τὴν Σχολὴν καὶ ψάλλοντες μετὰ τῶν μαθητῶν των εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σχολῆς, εὗρισκοντο πλησίον τῶν μαθητῶν περισσότερον παντὸς ἄλλου· ὀλίγους δὲ ἔχοντες μαθητάς, ἄριστα κατήρτιζον αὐτούς.

Διὰ τοῦ ἀρίστου καταρτισμοῦ καὶ τῆς κατὰ τὸ δυνατόν τελείας μουσικῆς μορφώσεως, προσέφερον ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν γεραρὰν Ρ.Ε.Σ. Δικαίως τὰ ὀνόματα αὐτῶν γεραίρονται καὶ εὐφημοῦνται διὰ τὰς προσφοράς των εἰς τὴν Ἐθνικὴν καὶ Ὀρησκευτικὴν παιδείαν, τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἔθνος.

ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ-ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Επ. Κωνσταντίνος & Νικόλ ο.ε.

24.62.631

ΤΑΤΟΛΙΟΥ 444 (Στάση Δεκέλεια) - ΑΕΡΟΔΡΟΜΕΙΟΝ

